

การวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

An Analysis of the Monks Leadership for Buddhist Propagation

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน

Email: chaibie2529@hotmail.com

sin.ngam2501@hotmail.co.th

ABSTRACT

This research has a purpose. To study the Buddhist monk's leadership in disseminating Buddhism. To analyze the characteristics of monks' leadership in disseminating Buddhism and to study the network of monks in disseminating Buddhism. The results of the research show that the Buddhist monk's leadership in disseminating Buddhism requires three perspectives: vision, study, knowledge, practice, and human relation. Expertise in meditation practice. Ness Sampranno Create good human relations with the peoples, virtue is the spiritual leader in the practice of Buddhism. Leadership characteristics of Buddhist monks in the Buddhist era. Monks have faith, knowledge, ability, vision, human relations. As a model for the practice of Buddhism. The network of Buddhist monks disseminating Buddhism in modern times and today, the monks have a network of familiarity in society and knowledge. Ability to teach as a tool to publish Buddhism. In particular, monks nowadays use modern technology to help spread Buddhism worldwide.

Keywords: Leadership, Monks, Buddhist Propagation.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ เพื่อศึกษาเครือข่ายของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมี 3 จักขุมา มีวิสัยทัศน์ ศึกษาความรู้ ปฏิบัติ และสร้างมนุษยสัมพันธ์ วิจิโร มีความรู้หลักพุทธศาสนาเป็นอย่างดี มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติกรรมฐาน นิสสัยสัมปันโน สร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชน มีคุณธรรม เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งคุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระสงฆ์มีความศรัทธา มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ มนุษยสัมพันธ์ เป็นต้นแบบในการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา นอกจากนี้เครือข่ายของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและในปัจจุบันพระสงฆ์มีเครือข่ายอาศัย

ความคุ้นเคยในสังคมและความรู้ ความสามารถในการสอนเพื่อเป็นเครื่องมือเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันพระสงฆ์ได้ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยช่วยในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้ไกลไปทั่วโลก

คำสำคัญ: คุณลักษณะภาวะผู้นำ, พระสงฆ์, การเผยแพร่พระพุทธศาสนา.

บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลซึ่งถือเป็นแบบต้นแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่เน้นให้พุทธบริษัทเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนาด้วยปัญญา และกระบวนการพัฒนาปัญญา ก็คือ การศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งพระสงฆ์เป็นพุทธบริษัทที่สำคัญเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่เป็นแบบอย่างแห่งการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ฝึกอบรมสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรมและเป็นผู้นำด้านจิตใจของประชาชน ซึ่งเป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับหน้าที่ทางสังคมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย" (นี้วิ.มหา.(แปล) 4/32/40) ก็เป็นการประกาศนโยบายการออกเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างทีมงานและพระองค์ทรงมีวิสัยทัศน์และ

คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ยอดเยี่ยมเป็นแบบอย่างแก่พุทธบริษัทดังกล่าวที่ว่า

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ผู้ตื่นและผู้เบิกบาน ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นพระบรมศาสดา หรือพระบรมครู ที่ทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา มีเพียงแต่เป็นครูของมนุษย์เท่านั้น เป็นครูของเทวดา ดังที่ปรากฏในภาษาบาลีว่า สตุถา เทวมนุสฺसानํ แปลว่า พระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระคุณว่า อนุตฺตโร ปุริสทฺทมฺสารถิ แปลว่า เป็นสารถี ฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามเหล่านี้ แสดงให้เห็นภาวะแห่งความเป็นผู้นำที่เด่นชัดและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชา และยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะทรงเป็นนักการบริหาร จัดการศึกษาสงฆ์ และผู้สอนที่ยิ่งใหญ่ ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอนและทรงประสบความสำเร็จในการสื่อสารเผยแพร่พระธรรมวินัยแก่พุทธบริษัท

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทยพบว่า พระโสนะกับพระอูตระเป็นสาวกชุดแรกเข้ามาที่สุวรรณภูมิ นับเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2560 ปี ดังกล่าวแล้ว จนสังคมไทยมีลักษณะที่โดดเด่นเป็นสังคมของชาวพุทธอย่างแท้จริง หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมให้ชาวไทยมี

รากฐานทางศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม
ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมทางจิตใจ
โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและโรงเรียนก็เคยอยู่คู่กับวัด
มาก่อน เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ช่วยอบรมป้อนนิสัยให้
เป็นคนดีมีศีลธรรมตลอดมา และ ชาวไทยก็ได้นับ
ถือพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องตลอดมา ชาวไทย
ได้ผูกพันกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติ
ในทางพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน จน
กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม
อันเป็นมรดกอันล้ำค่าคู่บ้านคู่เมือง โดยมีวัดเป็น
ศูนย์กลางในการให้การศึกษาคำสอน การ
ฝึกอบรม ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยไว้ในเทศนาเสือป่าตอน
หนึ่งว่า “เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องตั้งใจที่จะรักษา
ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย อย่าให้
มีอันตรายมาถึงได้ ต้องรักษาพระศาสนาอันนี้ให้คงอยู่
ในเมืองไทยอีกต่อไป ต้องรักษาไว้เพื่อเป็นมรดกแก่
ลูกหลานของเราทั้งหลายข้าพเจ้ารู้สึกจะทำหน้าที่
สมควรแก่ผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา (กรมวิชาการ,
กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 2 – 3)

จากแนวคิดดังกล่าว ภาวะผู้นำของพุทธ
สาวกในสมัยพุทธกาล พบว่า พระสงฆ์มีภูมิธรรม
ปฏิบัติดี และทำหน้าที่รักษาพุทธพจน์ ปกป้อง
พระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมตรวจพระธรรม และ
วินัยโดยอาศัยผู้นำที่ทีมงานองค์กรสงฆ์ และรู้จัก
สื่อสารที่ดี ในการเผยพระพุทธศาสนา คำสอนของ
พระพุทธศาสนาได้มีการจัดหมวดหมู่อย่างเป็น
ระบบให้พุทธบริษัทได้ศึกษาเล่าเรียนถึงปัจจุบันนี้
ผู้วิจัยเห็นเรื่องนี้มีความสำคัญมากที่จะต้องศึกษา
ภาวะผู้นำของพุทธสาวกเพื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่

นำมาเป็นแบบอย่างในการสร้างภาวะผู้นำองค์กร
เพื่อสร้างทีมงานและการสื่อสารที่ดีในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา จะเห็นว่าภาวะผู้นำเป็นบุคคลที่
สำคัญมากที่จะนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายได้นั้น
ต้องขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำทั้งนั้น

ผู้วิจัย จึงเห็นว่าการศึกษาคุณลักษณะภาวะ
ผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
เนื่องจากการยังมีการศึกษาน้อย จากการศึกษา
วรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีน้อยมาก
การศึกษาเรื่องนี้จะเป็ประโยชน์ในการสืบค้นจาก
พระไตรปิฎกให้ชัดเจนและนำไปประยุกต์ใช้ในการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาสังคมและได้
แบบของพระพุทธสาวกเป็นแรงจูงใจในการสร้าง
ภาวะผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธ
บริษัทต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

กวี วงศ์พุม ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไว้ 5
ประการ คือ (กวี วงศ์พุม, 2545: 14-15)

1. ผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุด
รวมของกิจกรรมภายในกลุ่มเปรียบเสมือนแกนของ
กลุ่ม เป็นผู้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่า
ทุกคนในกลุ่ม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มสูง
2. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งนำกลุ่มหรือพา
กลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์หรือสู่จุดหมายปลายทางที่
วางไว้ แม้แต่เพียงชี้แนะให้กลุ่มไปสู่จุดหมาย
ปลายทาง ก็ถือว่าเป็นผู้นำ ทั้งนี้รวมถึงผู้นำที่นำ
กลุ่มออกนอกกลุ่มนอกทางด้วย

3. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่คัดเลือกให้เขาเป็นผู้นำของกลุ่ม ซึ่งเป็นไปได้โดยอาศัยลักษณะทางสังคมมิติของบุคคลเป็นฐานและสามารถแสดงพฤติกรรมของผู้นำได้

4. ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะบางอย่างคือสามารถสอดแทรกอิทธิพลบางประการ อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด

5. ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งสามารถนำกลุ่มไปในทางที่ดีตามที่ต้องการเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับโดยตรงต่อการแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมความเป็นผู้นำ

ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่า ผู้นำ คือ ที่สามารถก่อให้เกิดสังคมมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน และรวมพลังกันปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามมุ่งหมาย (ประเวศ วะสี, 2542: 12)

ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

พะยอม วงศ์สารศรี ได้กล่าวถึง ทฤษฎีของ กิเซลลี (Ghiselli) ได้ทำการศึกษาเพื่อที่จะระบุคุณลักษณะทางบุคลิกภาพและการจูงใจที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผล โดยได้ทำการศึกษาคคุณลักษณะ 13 ด้าน และพบว่าคุณลักษณะ 6 ด้าน ต่อไปนี้ มีความสัมพันธ์กับความเป็น ผู้นำ (พะยอม วงศ์สารศรี, 2538: 196-198) ได้แก่

1. ความสามารถในการบังคับบัญชา (Supervisory Ability) เป็นการปฏิบัติหน้าที่เบื้องต้นทางการจัดการรวมไปถึงการวางแผน การจัดองค์การ การมีอิทธิพล และการควบคุมงานของผู้อื่น

2. ความต้องการความสำเร็จในอาชีพ (Need for Occupational Achievement) เป็นการแสวงหาความรับผิดชอบ และปรารถนาความสำเร็จ

3. สติปัญญา (Intelligence) เป็นความสามารถสรรสร้างสรรค และความสามารถทางภาษารวมไปถึงการรู้จักใช้ดุลพินิจ การใช้เหตุผล และความสามารถในการคิด

4. การตัดสินใจ (Decisiveness) เป็นความสามารถในการตัดสินใจ และการแก้ปัญหา

5. ความมั่นใจในตนเอง (Self-Assurance) เป็นความมั่นใจในตนเอง วามีความสามารถในการแก้ปัญหา

6. ความริเริ่ม (Initiative) เป็น ความสามารถในการดำเนินงานอย่างมีอิสระมีลักษณะ เป็นผู้ริเริ่มตนด้วยตนเอง สามารถแสวงหาสิ่งใหม่ๆ หรือแนวทางใหม่ๆ ในการปฏิบัติงาน

พุทธลีลาในการสอน

พุทธลีลาในการสอนหรือเทศนาวิธี4เป็นคุณสมบัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ควรมีไว้ในทฤษฎีการสอนพระองค์เป็นผู้ชี้ชัดแจ่มแจ้งในธรรมเป็นที่ยุติปัญหาข้อขัดแย้งทั้งหมดชักนาให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจอย่างมีเหตุผลและยังปลุกเร้าใจให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นในบางครั้งยังเป็นการให้กำลังใจอีกด้วย

1) สันถัสสนาอธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปคูเห็นกับตา

2) สมาทพนาชักจูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติเรียกว่าสอนในลักษณะเอหิปปัสสิโกคือเรียกให้มาดูเองเสมือนการเชื้อเชิญ

3) สมุดเทศนา ไร่ใจให้แก่วักล้าบังเกิดกาลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่วันทันระยต่อความเหน็ดเหนื่อย

4) สัมผัสทั้งสนา ซิลมใจให้เข้มขึ้น ไร่เรียง เบิกบาน พังไม้เปื้อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ คือ สอนให้เกิดแรงจูงใจต่อสู้กับกิเลส ซึ่งให้เห็นประโยชน์สูงสุดในทางสูงสุด เหมือนสอนให้มุ่งมั่นในเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์คือพระนิพพาน เพื่อให้เกิดความหวังและเกิดความสำเร็จโดยเฉพาะการเห็นทางดับทุกข์อย่างแท้จริง (ที.สี. (ไทย) 9/322/124)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คะนิงนิตย จันทรบุตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” ผลของการศึกษาพบว่า คุณค่าของพระพุทธศาสนาในอดีตสูงมาก เนื่องจากคุณลักษณะพิเศษหลายประการที่ศาสนามีต่อสังคมในอดีตวัดเป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทวิทยากร ภิษุ เป็นผู้นำแห่งปัญญาชนจนกลายเป็นประเพณีที่ผู้ชายไทยทุกคนต้องออกบวชเรียนเพื่อรับการศึกษาและอบรมจริยธรรมคุณธรรม สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาเริ่มทรุดต่ำลงในยุคการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมสมัยใหม่มีการรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบจนละเลยจริยธรรมคุณธรรมทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานทางสังคมความเสื่อมโทรมของสถาบันสงฆ์ในพุทธศาสนาก่อให้เกิดความคิดที่จะปฏิรูปศาสนา (คะนิงนิตย จันทรบุตร 2532: 14)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1) วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารในพระไตรปิฎก และหนังสือ ตำรา เอกสารเกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2) เชิญผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและนักการศึกษาวิเคราะห์เสนอแนะจำนวน 5 คน

3) การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและผู้บริหารทั้งบรรพชิตและฆราวาส จำนวน 10 รูป/คน สำหรับเกณฑ์ในการเลือกสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ (1) ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้หลักพุทธศาสนาโดยจบปริญญาธรรม 9 ประโยค (2) ผู้บริหาร อาจารย์ที่สอนเกี่ยวกับหลักพระพุทธศาสนา (3) นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้ รูปแบบการดำเนินการวิจัย งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1.1) ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สัมภาษณ์ ผู้บริหาร อาจารย์ และผู้เชี่ยวชาญด้านภาวะผู้นำเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน 10 รูป/คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงกลุ่มผู้เชี่ยวชาญการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

1.2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัย ได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำแนวคิดทฤษฎีมาสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interviewing) การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Formal Interview) และการสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการ (Informal Interview) จากผู้บริหาร อาจารย์ และผู้เชี่ยวชาญด้านภาวะผู้นำเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน 10 รูป/คน

1.3) การจัดรวบรวมข้อมูล ในการจัดทำข้อมูลผู้วิจัย ใช้ขั้นตอนดังนี้ (1) การจัดทำข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และสนทนากลุ่ม ทำการบันทึกข้อมูลลงในกรบันทึกข้อมูลการสนทนา (2) นำข้อมูลที่บันทึกมาสรุปในแต่ละประเด็น และทำการจัดหมวดหมู่เพื่อหาคำตอบผู้ทรงคุณวุฒิตามเนื้อหาของการวิจัย (3) การตรวจสอบข้อมูล ขณะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจะตรวจสอบ ความน่าเชื่อถือได้ (Reliability) ของข้อความสัมภาษณ์ภาคสนามทุกครั้งที่เก็บข้อมูลด้วยการดูข้อความสัมภาษณ์ด้วยตนเอง การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าในด้านต่างๆ ดังนี้ (1) ตรวจสอบข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Member Checks) โดยให้บุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือสมาชิกในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักฐานต่างๆ จากภาคสนามที่วิจัย (Audience Members) ตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานทางข้อมูล และผลงานวิจัยที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นอย่างต่อเนื่องและการแสวงหาความรู้ ความจริงที่ปฏิบัติอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ (2) ตรวจสอบด้วยนักวิจัย (Peer Examination) โดยการให้เพื่อน

นักวิจัยให้ข้อมูลรายละเอียด แสดงความคิดเห็นวิจารณ์ ตลอดจนการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักฐานและข้อมูล แบบแผนที่เป็นสาระแก่นสาร ที่ทำการวิเคราะห์ได้จากข้อมูลหลักฐานที่เก็บได้รวบรวมได้จากสนามการวิจัย (3) ตรวจสอบข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอแนะแสดงความคิดเห็นวิจารณ์ปรับปรุงให้สมบูรณ์

1.4) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม แล้วจัดบันทึกลักษณะการบรรยาย (Descriptive) เพื่อที่จะนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสร้างองค์ความรู้ใหม่ วิเคราะห์ผลการศึกษานี้จะใช้แบบการวิเคราะห์ตามหลักทฤษฎี ซึ่งผู้วิจัยจะใช้กรอบแนวคิดของสุภาวงศ์ จันทวานิช (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2540: 131-144) ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) ซึ่งเป็นวิธีการสรุปข้อมูลตามปรากฏการณ์ที่สัมผัสได้หรือมองเห็น เป็นต้น (2) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) ได้แก่การจำแนกข้อมูลออกเป็นต่างๆ (Typological) ในการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีและข้อมูลเชิงประจักษ์ในพระไตรปิฎก (3) หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การบรรยาย การสาธิต การแนะนำ การถาม-ตอบ และการสนทนา

ผลการวิจัย

1) ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ (1) ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านจักขุมา ประกอบไปด้วยมีวิสัยทัศน์ในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ มีวิสัยทัศน์ในการศึกษาความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา มีวิสัยทัศน์ในการปฏิบัติและการสร้างมนุษยสัมพันธ์ในบริบทของสังคม (2) ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านวิจิตร ประกอบไปด้วย พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีความรู้หลักพุทธศาสนาเป็นอย่างดี มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติกรรมฐาน มีความเชี่ยวชาญในการเผยแผ่หลากหลายรูปแบบ ตามพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นผู้มีความใฝ่เรียนรู้และใฝ่ปฏิบัติด้วยจิตศรัทธา ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (3) ด้านนิสสัยสัมปันโน ประกอบไปด้วย มีการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชน มีคุณธรรมด้านพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และหลักกัลยาณมิตรธรรม เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา

2) ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
พบว่า มีความศรัทธาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความรู้ ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ มีมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้นแบบในการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา เป็นเอตทัคคะในทางพระพุทธศาสนา (เอตทัคคะจากพระพุทธเจ้า) ซึ่งในปัจจุบันภาวะผู้นำของพระสงฆ์ จะมีการเผยแผ่โดยมีความศรัทธาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความรู้ ความสามารถในการประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้ากับบริบทของสังคมในปัจจุบัน มีวิสัยทัศน์โดยมุ่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ มีมนุษยสัมพันธ์ด้วยหลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และเป็นกัลยาณมิตร เป็นต้นแบบใน

การปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาในแต่ละสาขาที่มีความรู้ทั้งสายวิชาการและสายปฏิบัติ ได้รับสมณศักดิ์ตามความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละสาขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งสายวิชาการและสายปฏิบัติ

3) เครือข่ายของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (1) ด้านจักขูมา ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยแต่ละองค์นั้นมีความโดดเด่นในการเผยแผ่ด้วยเอตทัคคะในแบบของตนเองที่พระพุทธเจ้าได้ยกย่อง ตัวอย่างเช่น พระสารีบุตรเถระ เป็นพระเถระที่พระพุทธเจ้ายกย่องว่าเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา เป็นพระธรรมเสนาบดีที่เทศน์สอนและอธิบายหัวข้อธรรมได้ลึกซึ้ง มีปฏิภาณไหวพริบ และมีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกลในการสอนพุทธศาสนิกชนในแต่ละครั้งทำให้พุทธศาสนาเผยแผ่อย่างรวดเร็วในสมัยพุทธกาล (2) ด้านวิจิตร ภาวะผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใน 4 ส. กรณีศึกษา ได้แก่ พระอรุณเวลกัสสปะ พระจุฬปันถกเถระ พระราหุลเถระ พระลกุณฏกภัททิยะ พระปุลณณมันตानीบุตรเถระ ทั้ง 5 องค์ เป็นพระมหาเถระผู้มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกำลังสำคัญในสมัยพุทธกาลอย่างมาก (3) นิสสัยสัมปันโน ภาวะผู้นำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี กรณีศึกษา ได้แก่ อัญญาโกณฑัญญะ พระโสณกุฎทิณเถระ พระมหากัปปิณะ และพระอุปเสนวังคันทบุตรเถระ ทั้ง 4 องค์ เป็นพระมหาเถระที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีส่งผลให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ในหมู่คณะสงฆ์และ

กุลบุตรชาวบ้านที่เกิดความคุ้นเคยและเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น พระมหากัปปิยะ ท่านมีความรอบรู้และฉลาดในการอบรมสั่งสอน มีความคุ้นเคย มีมนุษยสัมพันธ์กับหมู่ภิกษุ ท่านจึงได้ให้โอวาทแก่เหล่าภิกษุอยู่เสมอครั้งหนึ่งท่านได้ให้โอวาทแก่ภิกษุ 1,000 รูป จนได้บรรลुพระอรหัตตผล

อภิปรายผลการวิจัย

1) ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านจกขุมา ด้านวิธูโร และด้านนิสสัยสัมปันโน สอดคล้องกับงานวิจัยของ คะนิงนิตย จันทรบุตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถานะและบทบาทของพระพุทธรูปศาสนาในประเทศไทย” ผลของการศึกษาพบว่า คุณค่าของพระพุทธรูปศาสนาในอดีตสูงมาก เนื่องจากคุณลักษณะพิเศษหลายประการที่ศาสนามีต่อสังคมในอดีตวัดเป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทวิทยากร ภิกษุเป็นผู้นำแห่งปัญญาชนจนกลายเป็นประเพณีที่ผู้ชายไทยทุกคนต้องออกบวชเรียนเพื่อรับการศึกษาและอบรมจริยธรรมคุณธรรม สถานะและบทบาทของพระพุทธรูปศาสนามาเริ่มทรุดต่ำลงในยุคการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมสมัยใหม่มีการรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบจนละเลยจริยธรรมคุณธรรมทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานทางสังคมความเลื่อมโทรมของสถาบันสงฆ์ในพุทธศาสนาก่อให้เกิดความคิดที่จะปฏิรูปศาสนา (กะนิงนิตย จันทรบุตร, 2532: 14)

2) ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภากร มากแจ้ง และ สมปอง มากแจ้ง ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์” ผลการศึกษาพบว่า “การบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แยกส่วนออกจากระบบการบริหารการศึกษาของชาติ ทำให้เกิดปัญหาทั้งด้านการจัดการ งบประมาณ การบริหารหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล คุณภาพการศึกษา คุณภาพของบุคลากรทางการศึกษา ทั้งผู้บริหารและผู้สอน ตลอดจนสวัสดิการและความมั่นคงในอาชีพ หลักสูตรการศึกษาไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ซึ่งจำแนกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้ต้องการขยายโอกาสทางการศึกษา ผู้ประสงค์จะเป็นศาสนทายาท และผู้บวชตามประเพณี (สุภากร มากแจ้ง และ สมปอง มากแจ้ง, 2542)

3) เครือข่ายของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านจกขุมา ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) ด้านวิธูโร ภาวะผู้นำที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3) นิสสัยสัมปันโน ภาวะผู้นำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรชูลี อาชวอำรุง และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา วัดสุทธิวารี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า “ลักษณะการบริหารการศึกษาใช้รูปแบบของการบริหารแบบมีส่วนร่วมและจัดแบ่งงานตามความถนัดและตามความรู้ความสามารถ

ของพระภิกษุแต่ละรูป ทำให้ผลการดำเนินการของ
วัดสุทธิวารีเกิดผลดีต่อพระภิกษุสามเณรที่เข้ามา
ศึกษา การจัดการศึกษาและการบริหารการศึกษา
เป็นหลักสำคัญ ด้านการบริหาร ใช้หลักการบริหาร
แบบมีส่วนร่วม การจัดแบ่งงานให้พระภิกษุผู้สอน
ตามความสามารถ เน้นประสิทธิภาพและ

ประสิทธิผลในการบริหารจัดการ ทำให้พระภิกษุใน
ระดับตั้งแต่รองเจ้าอาวาสและพระภิกษุผู้สอนได้
แสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในการจัด
การศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-
บาลี (พรชูลี อาชวอำรุง และคณะ, 2545: 7)

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *ทำไ้คนไทยต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนา*, หนังสือการจัดสาระการ
เรียนรู้พระพุทธศาสนาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544, กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- กวี วงศ์พุด. (2545). *ภาวะผู้นำ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี.
- กิติ ตย์คานนท์. (2530). *เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: เซซัสการพิมพ์.
- คะเนิงนิธย์ จันทรบุตร. (2532). *สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กลุ่ม
ประสานงานศาสนาเพื่อสังคม.
- จากรุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ. (2545). *รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดใน
พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาวัดบึงอ่าวเมือง จังหวัดนครราชสีมา*. รายงานการวิจัย,
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนโยบายและแผนการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ชาญชัย อาจิมสมาจาร. (2550). *ภาวะผู้นำในองค์การ*. กรุงเทพมหานคร: ปัญญาชน.
- ประเวศ วะสี. (2542). *ภาวะผู้นำพหุวิชาสภาพในสังคมไทยและวิถีการแก้ไข*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- พรชูลี อาชวอำรุง และคณะ. (2545). *รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดใน
พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาวัดสุทธิวารี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี*. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์,
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกามนตรี.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เริงชัย หมื่นชนะ และคณะ. (2539). *มนุษย์สัมพันธ์*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์
- วคิน อินทสระ. (2524). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษากรมการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุภาพร มากแจ้ง และ สมปอง มากแจ้ง. (2542). *การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์*. รายงาน
การวิจัยฉบับสมบูรณ์, กรมการศาสนา: กระทรวงศึกษาธิการ.